

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.

HLÁSKOSLOVÍ V LIDOVÝCH PÍSNÍCH PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ

Výstavba českých folklorních písňových textů z přelomu
18. a 19. století (GA ČR 21-04973S)

Tereza Hejdová

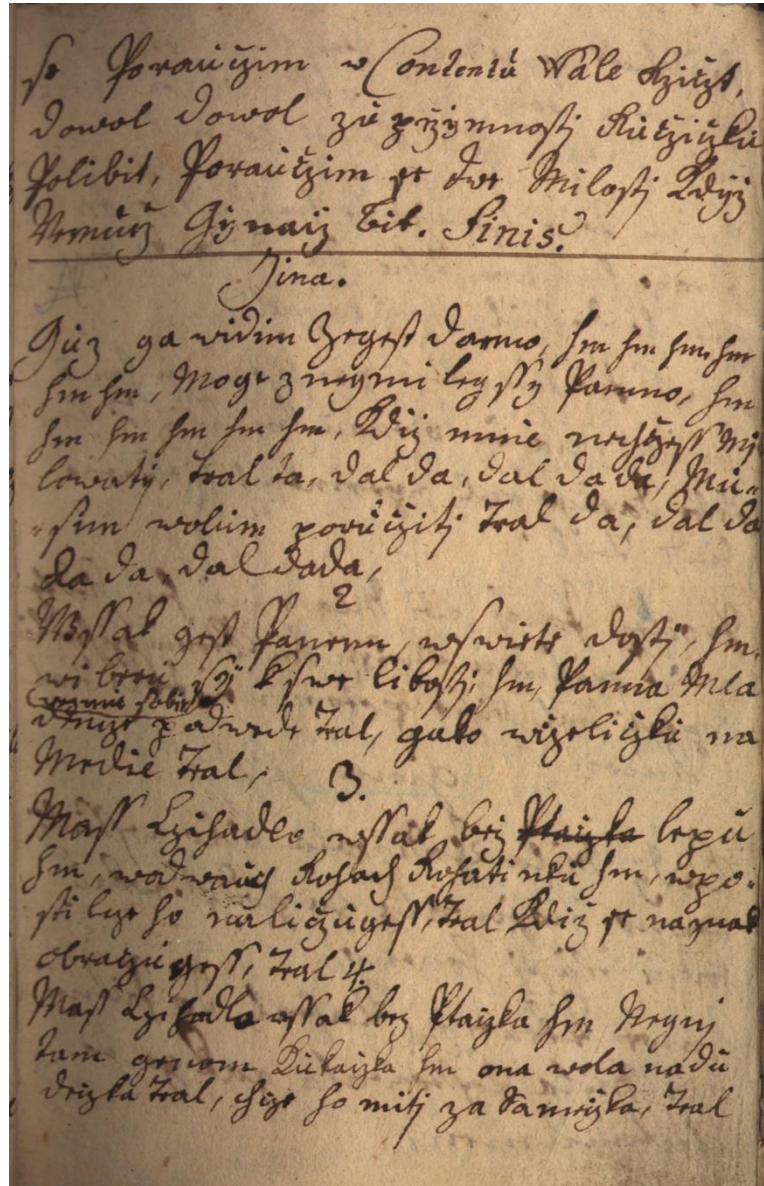
Kozojedy, 18. - 20. 10. 2023

ANTONÍN FRANCL SÝKORA

- 29. května 1731 – 5. července 1821
- mlynář ve Švihově

Zpěvník

- Knihovna Národního muzea, sign. IV E 45
- 1766–1804
- nenotový záznam
- 59 písní různého rozsahu (4 – 110 veršů)
- oddělené písně (názvy) a strofy
- hranice veršů nejsou v zápisu písní zohledněny

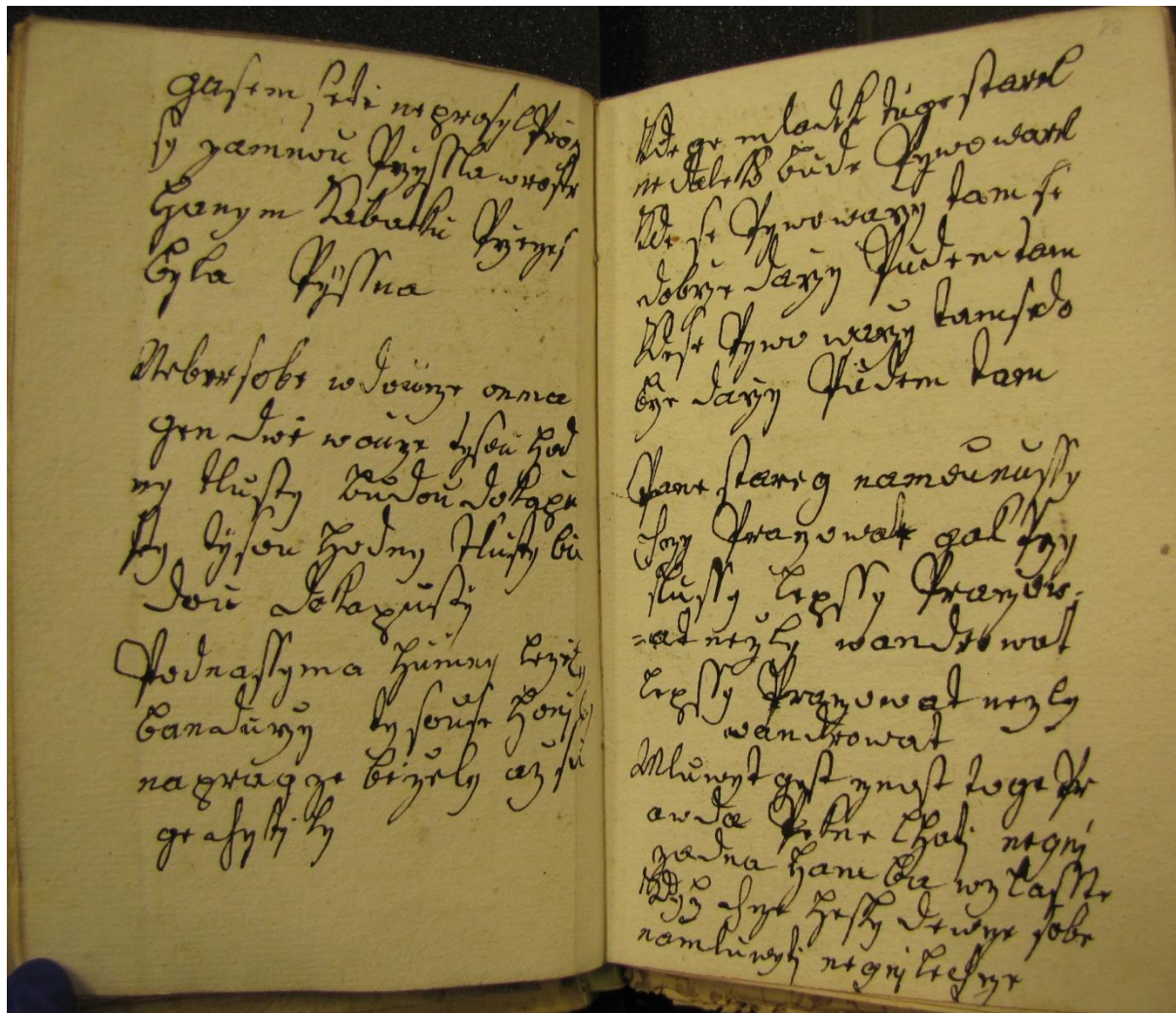

VÁCLAV HANKA STARŠÍ

- * 50. – 60. léta 18. století
- řezník a hostinský v Hořiněvsi

Zpěvník

- Knihovna Národního muzea, sign. I H 16 (konvolut)
- 1814–1820
- nenotový záznam
- 378 písní
- nejsou dělené písně, strofy
- nezohledňuje hranice veršů

JAN NEPOMUK JENÍK RYTÍŘ Z BRATŘIC

- 6. ledna 1756 Radvanov – 26. srpna 1845 Praha
- studia práv nedokončil
- slouží v armádě
- sbírá písně, popěvky, pořekadla; sepisuje historii
- venkovské i městské prostředí

JB4 „Sebral Jan Nep. Jeník rytíř z Bratřic, c. k. hýťman neb setník, třiaosumdesáteletý stavec nebo dědek jenž tento přítomný rukopis bez brejlí zde píše a jehožto hlava ještě šedivá není, neb onou dosaváde kadeřavý vlasý ještě dosti zhusta křejou.

Ale

v hubě nemá jen zub jeden,
ten se hejbá – poleze ven.“

Zpěvníky

- JB1: 1810, JB2: 1832, JB4: 1838
- Jiří Traxler: Písně krátké Jana Jeníka z Bratřic (1999, 2010)
- bez notového zápisu (text si zpívá, melodii popisuje)
- odděluje písničky, strofy, členění na verše
- JB2 „Ačkoli mnohé z nich nemálo pohoršlivé jsou, však přece jiná ostrovtipnost lecdkes předivný a směšný nápad jim se odepříti nemůže. Z kteréhožto ohledu chtělo se, aby se též v této sbírce bez proměny vypsaly.“

- zásahy do textu (vytečkovává vulgární slova)

JB 1: 67

Dokad trvá trnka,
dycky pr...l frnká;
po svatém Havle
pr...l se zavře.

Dokad trvá zelí,
dycky ho...o celý;
po svatém Jiří
pr...l se šíří.

JB 1: 112

Naše dívka jako trdlo,
up...la se, jen to mrdlo;
ležela tam pod jedličkou,
up...la se pojedničkou!

JB 2: 217

Dokad trvá trnka,
dycky pr...l frnká;
po svatém Havle
pr...l se zavře.

Dokad trvá zelí,
dycky ho...o celý;
po svatém Jiří
pr...l se šíří.

JB 2: 233

Naše dívka jako trdlo,
uprdla se, jen to mrdlo;
ležela tam pod jedličkou,
uprdla se pojedničkou!

JB 4: 425

Dokad trvá trnka,
vždycky prdel frnká;
po svatém Havle
pr...l se zavře.

Dokad trvá zelí,
dycky h...no celý;
po svatém Jiří
prdel se šíří.

JB 4: 438

Naše Durka jako trdlo,
uprdla se, jen to mrdlo.
Ležela tam pod jedličkou,
uprdla se pojedničkou.

JAN RITTER RITTERSBERG

- Guberniální sběr (1819)
 - 1. světské písně s nápěvy toliko pro jeden hlas
 - 2. příslušné k nim texty, co možná nejúplnější, s poznamenáním, ve kterém kraji se hlavně zpívají
 - 3. melodie národních tanců, jmenovitě takových, jež se provozují na svatbách, pohřebních slavnostech apod.
 - 4. kostelní písně, které se zachovaly ze starých dob
 - 5. jména odborných znalců, s nimiž by Vídeňská společnost mohla navázat přímou korespondenci
- Kolovratský rukopis
- Český národní zpěvník (1825)
- Jaroslav Markl: Nejstarší sbírky českých lidových písní (1987)

STARÉ SVĚTSKÉ PÍSNĚ ZE SADSKÉ

- Guberniální sběr
- redaktor Jan Jakub Němeček (1768–1862)

HLÁSKOSLOVÍ

- protetické *v-* (*vorat, vokno*)
- změna *í/ý* > *ej* (*bejt, mladej*)
- úženi *é* > *í* (*mlíko*)
- *ú-* > *ou-* (*oudolí*)

PROTETICKÉ V-

- Franci
– 23 (proteze) × 177 (neprotetická podoba)
- Hanka
– 64 × 176 (neprotetická podoba)
- jazyková expresivita (*vopovážit se* F21; *votrhánek* F50; *voblíkati* F18 × *voblíct* F18; *vocásek* F41 × *ocásek* F3; *vod* F56 × *od* F54; *černovoký* H11 × *černooký* H210, R72, S29)
- lexikalizace (*vorat* H7, J256, R83; *voknem* F23 × *okna* F54; *okénečko* H17 × *k vokénečku* H 219; *vovce* H 37 × *ovce* R17; *vovčák* H250 × *ovčák* R17, S28)

DIFTONGIZACE Ý > EJ

- převažuje v koncovkách
 - *žádnej* F1; *krásnej* F2; *svatej* (Václav) F25 × *svatý* (Řehoř) R43; *heský* F3 × *heskej* F53; *zelený háj* H65 × *zelenej háj* F2
 - × *překrásný* F2; *zarmoucený* F4; *pleskatý* F31
 - *hajnej* × *hajný* R37 (jen)
- doložena i v kořeni
 - *bejk* F52, H84, R93; *strejce* H259, J267; *tejden* F52, H91, J15, R100
 - *bejt* F44, H305, R89 × *být* F40, J397, H311; *bejvati* F19, H10, R65 × *bývalo* F51, R2, S36
 - kořen *-hýb-*: *ohýbati* H238; *vyhýbati* R294, × *nehejbejte* H171, *hejbá* J69, R111

ÚŽENÍ É > Í

- adjektivní koncovky
 - feminina: *podepřený boky* H11; *v jedný ruce ... v druhý ruce* H15, J91; *boty roztrhaný* H30; *černý krávy* H75; *černý pentle* F15, *vysoký čepice* H179
 - neutra: *srdce ... celý raněný* F7, *těžký naše loučení* F 15; *je to udělaný* H116; *červený jabko* H281; *černý oči* R185; *bílý prase* H330; *kolečka polámaný* H104
 - masculinum: *v roztrhaným kabátku* H69, *v krytým kočáru* H105; *darebnýho nechci* H168; *samý ječmeny* H182; *zeleným háji* F2
- kořen slov
 - *mlíko* H142, J70, R125

DIFTONGIZACE *Ú-* > *OU-*

- *oudolí* F18, H349, S4; *outrpnost* F40, R155; *ouzkost* F48, H99, S5; *oumysl* F48; *ourody* J99; *ouzkou* R72; *outěžek* R86
- *útržků* S21, *ústa* R3

Děkuji za pozornost.

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.